

THOMAS SCHLESSER

OCHII
MONEI

Traducere din limba franceză și note de
DANIEL NICOLESCU

HUMANITAS
fiction

Cuprins

Prolog. <i>Să nu mai vezi nimic</i>	7
Partea întâi LUVRU	
1. Sandro Botticelli <i>Învată să primești</i>	29
2. Leonardo da Vinci <i>Zâmbește-i vieții</i>	37
3. Rafael <i>Cultivă detașarea</i>	45
4. Tițian <i>Încrede-te în imaginație</i>	53
5. Michelangelo <i>Eliberează-te de materie</i>	60
6. Frans Hals <i>Respectă-i pe oamenii de rând</i>	68
7. Rembrandt <i>Cunoaște-te pe tine însuși</i>	77
8. Johannes Vermeer <i>Infinitul mic este infinit de mare</i>	86
9. Nicolas Poussin <i>Nimic să nu te facă să tremuri</i>	95
10. Philippe de Champaigne <i>Nu înceta să crezi în miracole</i>	104
11. Antoine Watteau <i>În orice sărbătoare mocnește o înfrângere</i>	113
12. Antonio Canaletto <i>Oprește lumea în loc</i>	122
	483

13. Thomas Gainsborough	
	<i>Dă glas sentimentelor</i> 131
14. Marguerite Gérard	
	<i>Nu există sex slab</i> 139
15. Jacques-Louis David	
	<i>Antichitatea să-ți slujească de viitor!</i> 147
16. Marie-Guillemine Benoist	
	<i>Desfințează orice formă de segregare</i> 156
17. Francisco Goya	
	<i>Monștrii se ascund peste tot</i> 165
18. Caspar David Friedrich	
	<i>Închide-ți ochiul corpului</i> 174
19. William Turner	
	<i>Totul e doar pulbere</i> 183

Partea a doua

ORSAY

20. Gustave Courbet	
	<i>Strigă tare și mergi drept</i> 195
21. Henri Fantin-Latour	
	<i>Morții sunt printre cei vii</i> 204
22. Rosa Bonheur	
	<i>Animalele sunt semenii tăi</i> 213
23. James Whistler	
	<i>Nimic nu e mai sfânt pe lume ca o mamă</i> 221
24. Julia Margaret Cameron	
	<i>În lucrurile voalate dă năvală viața</i> 230
25. Édouard Manet	
	<i>Less is more</i> 238
26. Claude Monet	
	<i>Totul curge, nimic nu rămâne neschimbat</i> 247
27. Edgar Degas	
	<i>Trebuie să-ți dansezi viața</i> 256
28. Paul Cézanne	
	<i>Vino, luptă-te și stăruie</i> 264
29. Edward Burne-Jones	
	<i>Iubește melancolia</i> 273
30. Vincent van Gogh	
	<i>Privește-ți țintă vertijurile</i> 282

31. Camille Claudel	
	<i>Iubirea e dorință, și dorința e lipsă</i> 291
32. Gustav Klimt	
	<i>Trăiască pulsuniile de moarte</i> 300
33. Vilhelm Hammershøi	
	<i>Lasă-ți sufletul să vorbească</i> 309
34. Piet Mondrian	
	<i>Simplifică</i> 318

Partea a treia
BEAUBOURG

35. Wassily Kandinsky	
	<i>Găsește Spiritul în fiecare lucru</i> 329
36. Marcel Duchamp	
	<i>Să iscăm debandadă peste tot</i> 337
37. Kazimir Malevici	
	<i>Fii autonom</i> 345
38. Georgia O'Keeffe	
	<i>Lumea e carne și sânge</i> 352
39. René Magritte	
	<i>Ascultă-ți inconștientul</i> 359
40. Constantin Brâncuși	
	<i>Ridică-ți privirea</i> 366
41. Hannah Höch	
	<i>Construiește-ți ființa</i> 373
42. Frida Kahlo	
	<i>Ce nu te omoară te face mai puternic</i> 380
43. Pablo Picasso	
	<i>Trebuie să fărâmăm totul</i> 388
44. Jackson Pollock	
	<i>Intră în transă</i> 396
45. Niki de Saint Phalle	
	<i>Viitorul omului este femeia</i> 404
46. Hans Hartung	
	<i>Mișcă-te ca fulgerul</i> 411
47. Anna-Eva Bergman	
	<i>Ia-o mereu de la zero</i> 419
48. Jean-Michel Basquiat	
	<i>Ieși din umbră</i> 428

49. Louise Bourgeois	
<i>Învață să spui „nu“</i>	437
50. Marina Abramovici	
<i>Despărțirea e o oportunitate.</i>	445
51. Christian Boltanski	
<i>Arhivează-te</i>	453
52. Pierre Soulages	
<i>Negrul este o culoare</i>	461
Epilog. <i>Ieși în întâmpinarea primejdiei</i>	469

Prolog

Să nu mai vezi nimic

Totul s-a întunecat. A fost ca o haină cernită. Și-apoi, ici-colo, niște scânteieri, ca petele lăsate de soare când ochii se uită fix la el, zadarnic, dindărătul pleoapelor strânse, sau ca atunci când strângi pumnii ca să rabzi durerea sau emoția.

Desigur, ea n-a descris deloc așa întâmplarea. În gura unei copile de zece ani, proaspătă și neliniștită, descumpănirea se formulează sec, fără înflorituri ori lirism.

— Mamă, e complet întuneric!

Mona a rostit aceste cuvinte cu o voce gătuită. Văicăreală? Da, dar nu numai. Fără să vrea, strecurase o undă de rușine pe care mama ei, de fiecare dată când o deslușea, o trata cu seriozitate. Fiindcă, dacă exista cu adevărat un lucru pe care Mona nu-l simula niciodată, acesta era rușinea. De cum se pripășea într-un cuvânt, într-o atitudine, în intonație, nu mai era nimic de făcut: apăruse un adevăr neplăcut.

— Mamă, e complet întuneric!

Mona era oarbă.

Efectul era lipsit de cauză. Nu se petrecuse nimic deosebit; își făcea conștiincioasă temele la matematică, cu un stilou în mâna dreaptă și un caiet prins sub palma stângă, într-un colț al mesei pe care mama ei împănă cu usturoi o bucată de carne pentru friptură. Mona tocmai își scotea

de la gât un pandantiv care o stânjenea, pentru că se le-
găna deasupra paginii cu exerciții și pentru că dobândise
prostul obicei să se aplece când scria. A simțit cum o um-
bră deasă i se năpustește peste amândoi ochii, de parcă ar
fi fost pedepsiți că sunt atât de albaștri, de mari și de nepri-
hăniți. Umbra nu a venit din afară, așa cum vine de obicei,
când se lasă noaptea sau când luminile unui teatru slăbesc
în intensitate, umbra i-a răpit vederea pornind din pro-
priul ei trup, dinlăuntru. În ea se infiltrasă o pânză sumbră
care a despărțit-o de poligoanele desenate pe caietul de
școlăriță, de masa din lemn cafeniu, de friptura aflată la
ceva distanță, de mama ei încinsă cu un șorț alb, de bucă-
tăria cu dale, de tatăl ei șezând în încăperea de-alături, de
apartamentul din Montreuil, de cerul cenușiu de toamnă
plutind peste străzi, de lumea întregă. Printr-o vrajă, co-
pila se scufunda în tenebre. Înfrigurată, mama Monei i-a
telefonat medicului de familie. A descris încâlcit pupilele
încețoșate ale fiicei sale și a precizat, descusută fiind de
doctor, că nu părea să fi fost atinsă de vreo tulburare de
vorbire ori de paralizie.

— Seamănă cu un AIT, a zis el, fără să vrea să se aven-
tureze în lămuriri suplimentare.

A cerut să i se dea de îndată niște doze puternice de aspi-
rină și, neapărat, să fie dusă de urgență la spitalul Hôtel-Dieu,
unde o să cheme un confrate care s-o consulte imediat. Nu
se gândise la acesta din întâmplare: era un pediatru for-
midabil, având, în plus, o reputație de foarte bun oftalmo-
log și, în plus, de hipnoterapeut talentat. În mod normal,
cecitatea n-ar trebui să dureze mai mult de zece minute, a
conchis el, după care a închis telefonul. Se scursese deja
un sfert de ceas de la primul semnal de alarmă.

În mașină, fetița plângea, se izbea în tâmpile. Mama ei
o ținea de coate, dar, în străfundul ei, ar fi vrut și ea să dea
niște scatoalce în căpșorul acela rotund și firav, așa cum

lovești într-o mașină stricată, sperând prostește că o vei face să pornească din nou. Tatăl, la volanul bătrânului său Volkswagen hodorogit, voia să dea de urma răului căruia micuța lui îi căzuse victimă. Era supărat, convins că se petrecuse ceva în bucătărie și că îi ascundeau acest lucru. Lua la puricat lista tuturor cauzelor posibile, de la o răbufnire de aburi la o căzătură urâtă. Dar nu, Mona a spus-o răspicat de o sută de ori:

— A venit din senin!

Dar tatăl ei nici vorbă s-o creadă:

— Nu orbești așa cu una, cu două!

Și totuși, da: cineva poate orbi și „cu una, cu două“, iată dovada.

Iar acest *cineva* era acum Mona, cei zece ani ai ei și lacrimile sale de spaimă curgându-i șiroi – acele lacrimi de la care așteaptă, poate, să-i spele funinginea care i se lipise de pupile, în această duminică de octombrie, pe înserat.

Nici n-a ajuns bine la intrarea în spitalul de lângă Notre Dame, pe Île de la Cité, că s-a și oprit din plâns și a încremenit:

— Mamă, tată, a revenit!

Stând nemișcată în stradă, unde sufla un vânt rece, își legăna capul din față în spate, ca să înlesnească întoarcerea văzului. Ca un stor tras în sus, vălul care-i umbrea ochii se ridica. I s-au arătat din nou liniile, apoi proeminențele fețelor, reliefurile obiectelor apropiate, textura zidurilor și toate nuanțele culorilor, de la cele mai vii la cele întunecate. Copila a regăsit silueta mărunță a mamei sale, gâtul ei lung de lebădă și brațele firave, și pe cea, mai masivă, a tatălui ei. În cele din urmă a văzut în zare cum își ia zborul un porumbel cenușiu, ceea ce a umplut-o de fericire. Orbirea pusese stăpânire pe Mona, apoi o lăsase în pace. Trecuse prin ea ca un glonț care găurește pielea și iese pe partea cealaltă a trupului, provocând durere, desigur, dar

lăsându-i în același timp organismului posibilitatea să cicatrizeze rana. „Un miracol“, și-a zis tatăl ei, care a măsurat meticolos cât durase criza: șaiszeci și trei de minute.

La secția de oftalmologie de la Hôtel-Dieu, nici nu s-a pus problema ca fetița să fie lăsată să plece înainte să facă o serie întreagă de analize, să i se pună un diagnostic și să i se ofere niște recomandări. Spaima fusese pășuită, fără să fie pe de-a-ntregul alungată. Un infirmier i-a îndrumat spre un salon de la primul etaj al clădirii. Era cabinetul pediatrului cu care vorbise doctorul de familie. Doctorul Van Orst era metis și atins de o calviție precoce. Halatul lui mare, alb, strălucitor contrasta cu verdele bolnăvicios al pereților. Zâmbetul lui larg, care îi săpa pe chip mici riduri joviale, îl făcea simpatic; cu toate astea, era depozitarul multor drame. S-a apropiat:

— Câți ani ai? a întrebat el cu glasul dogit de tutun.

*

Mona avea zece ani. Era fiica unică a unor părinți care se iubeau. Camille, mama, se apropia de patruzeci. Era scundă, purta părul scurt și zbârlit, păstra în glas un ecou îndepărtat al bășcăliei de mahala. Farmecul îi venea din latura ei „ușor zănatică“, cum zicea bărbatu-său, însă era dublat de o strașnică dârzenie: la ea, anarhia se împletea constant cu autoritatea. Lucra într-o agenție de recrutare, era o angajată vrednică, implicată, sârguincioasă. Dimineața, cel puțin. După-amiaza era altceva. Muncea pe brânci făcând voluntariat. Toate cauzele erau bune, de la bătrâni abandonati la animale maltratate. Cât îl privește pe Paul, el era trecut de cincizeci și șapte de ani. Camille era cea de-a doua lui soție. Prima plecase cu prietenul său cel mai bun. Purta cravată, ca să nu se vadă că avea cămăși cu gulerele ponosite și își făcea de lucru ca mărunț negustor de vechituri, pasionat mai ales de cultura americană a anilor '50: juke-boxes, flippers, afișe... Și, cum totul în-

cepusese în adolescență cu o colecție de portchei în formă de inimă, acum avea o panoplie impresionantă, pe care nu dorea s-o vândă și care oricum n-ar fi interesat pe nimeni. După ce internetul a luat avânt, prăvălia lui, pierdută prin Montreuil, a fost la un pas să-și închidă ușile. Așa că s-a pus pe treabă, și-a valorificat experiența, deschizând un website pe care îl actualiza neîncetat și-l traducea în engleză. În ciuda unui simț al afacerilor aproape egal cu zero, se putea bizui pe o clientelă de colecționari fideli, care-l salva periodic de la faliment. În vara trecută, reparase o versiune din 1955 a flipperului Gottlieb „Wishing Well“, și obținuse frumoasa sumă de zece mii de euro. O tranzacție salvatoare, după luni întregi de lipsuri... Și apoi din nou neantul. Criza, îi spuneau. Paul golea zilnic la prăvălie o sticlă de vin roșu, apoi o proțăpea, ca pe un trofeu, pe unul din acele scurgătoare care îl făcuseră celebru pe Marcel Duchamp. Ridica paharul singur, fără să poată purta pricină cuiva pentru asta. În mintea lui, închina în sănătatea Monei.

*

În timp ce infirmierul conducea copila prin labirintul spitalului ca să-i facă diferite analize, doctorul Van Orst, afundat într-un fotoliu enorm, le-a oferit lui Paul și lui Camille primul diagnostic:

— AIT, sau accident ischemic tranzitoriu.

Asta însemna că sângele încetase temporar să irige organele, iar acum trebuia găsit motivul acestei disfuncții. Însă cazul Monei, a continuat el, îl deruta: pe de-o parte, criza, foarte rară la o fetiță de vârsta ei, i se părea violentă, câtă vreme atinsese ambii ochi și durase mai bine de o oră; pe de alta, îi crușase complet facultatea de a se mișca și de a vorbi. RMN-ul avea să îi lămurească mai bine. Se cuvenea, a adăugat el cu un aer stânjenit, să se aștepte la ce-i mai rău.

Mona a trebuit să se întindă pe o platformă, într-o mașinărie îngrozitoare, și să se lase, ascultătoare, în voia acesteia, fără să se clintească. I s-a cerut să-și scoată pandantivul. A refuzat. Podoaba era făcută dintr-un fir subțire de nailon, de care atârna o scoică micuță. Aparținuse bunicii și îi purta noroc. Fusesse a ei dintotdeauna, iar „Dadé“, pe care îl adora, avea și el una. Cele două talismane îi legau unul de altul, și-a zis ea, și nu voia să se simtă smulsă de lângă bunicul. Fiindcă pandantivul nu conținea metal, i l-au lăsat. Atunci, căpșorul ei, frumosul ei căpșor aureolat de un păr castaniu, nu prea lung, cu străluciri blonde și înzestrat cu o adorabilă gură rotundă, a fost împresurat de cercurile unei lăzi monstruoase, în care se auzea huruitul unei uzine. Preț de cincisprezece minute cât a durat tortura, Mona și-a îngânat neîntrerupt cântece ca să reziste, ca să injecteze un strop de bună dispoziție și de viață în acel coșciug. Și-a îngânat un cântec de leagăn cam dulceag, pe care i-l fredona pe vremuri mama când o învelea la culcare; și-a fredonat un cântec pop, o melodie care era pusă în buclă în supermarketuri și al cărei clip plin de băieți cu părul dat cu gel îi plăcea; și-a cântat obsedante jingle-uri publicitare; ba chiar și *Une souris verte*¹, în amintirea zilei când îi zbiera cuvintele ca să-l scoată din sărite pe tatăl ei, dar fără succes.

Au venit rezultatele RMN-ului. Doctorul Van Orst i-a convocat pe Paul și pe Camille, pe care s-a grăbit să-i liniștească. Nu găsiseră nimic. Absolut nimic. Pe imaginile în secțiune, anatomia creierului lăsa să se vadă doar zone omogene. Nici o tumoare. Au fost întreprinse alte și alte examinări. Toată noaptea: din adâncul pupilelor până la urechea internă, trecând prin sânge, oase, mușchi, artere. Liniștea de după furtună. Oare aceasta din urmă chiar lovise?

1. *Un șoricel verde*, vechi cântec francez pentru copii (secolul al XVIII-lea), foarte cunoscut și apreciat și azi.

Cadrantul unui ceas rătăcit pe un culoar de la Hôtel-Dieu arăta ora cinci dimineața. Lui Camille i-a venit în minte o imagine dintr-o numărătoare de copii, un fel de „cioc-boc treci la loc“: ai fi zis, i-a mărturisit ea soțului, că o făptură malefică i-ar fi răpit Monei amândoi ochii, după care i-a dat înapoi. De parcă ar fi greșit victima. Sau de parcă ar fi trimis un semn, un avertisment, și se pregătea să repete ticăloșia, și-au spus și unul, și celălalt în sinea lor.

*

În curte s-a auzit soneria. Puhoiul de copii, strunit de doamna Hadji, a ajuns la etajul al doilea. Învățătoarea și-a înștiințat elevii de CM2¹ că nu o vor mai vedea pe colega lor Mona până la întoarcerea din vacanța prilejuită de Sărbătoarea Tuturor Sfinților². Ea fusese prevenită telefonic de Camille, care îi explicase tot sau aproape tot în legătură cu noaptea infernală, fără să-i ascundă gravitatea evenimentelor. Desigur, copiii au luat-o la întrebări. Promise oare Mona dreptul să plece în vacanță cu o săptămână înaintea celorlalți?

— E ușor bolnavă, s-a mărginit să le spună învățătoarea, fără să fie prea mulțumită de formularea pe care o folosea.

— Ușor bolnavă: ce baftă! a exclamat Diego, din rândul trei, iar vorbele lui pițigăiate au primit aprobarea întregii clase, fiindcă majoritatea copiilor își imaginează boala ca pe un pașaport spre libertate...

În fundul sălii, chiar lângă perdelele îmbibate cu praf de cretă, Lili și Jade, cele mai bune prietene ale Monei, care-i cunoșteau fiecare ungher al camerei de-acasă, erau

1. În sistemul de învățământ francez, CM2 (*cours moyen 2*) este frecventat de copiii în vârstă de zece ani.

2. *La Toussaint* se serbează pe 1 noiembrie și este, în Franța, conform Codului Muncii, considerată zi liberă.

și mai invidioase. Ah, ce le-ar fi plăcut să fie cu ea! „Ușor bolnavă“? Da, bine, își zicea Lili, dar, cu siguranță, avea să stea toată ziua în prăvălia tatălui ei. Iar Jade, cu privirile întoarse spre locul lăsat gol de Mona, se vedea stând cu delicii alături de ea, născocind tot soiul de jocuri și de povești, în dugheana plină de obiecte vechi cu iz american – un întreg talmeș-balmeș de lucruri cu glanț, haioase și misterioase, care-i făceau pe copii să viseze. Dar Lili a protestat:

— Nu, nu, când e bolnavă, vine s-o îngrijească tataie al ei, Dadé, iar pe mine mă sperie.

Jade s-a sforțat să rădă disprețuitor, vrând să arate că pe ea n-o speria nimic și mai cu seamă nu bunicul Monei. Totuși, în adâncul sufletului, fetița era de acord: da, în fața aceluia bătrân deșirat, uscățiv și plin de cicatrici, vorbind cu glas grav și neprietenos, nici ea nu se simțea în largul ei...

*

— Alo, tată, eu sunt.

Era ora prânzului când Camille, cu membrele amorțite, s-a hotărât să-și sune tatăl. Henry Vuillemin refuza să folosească telefonul mobil și răspundea invariabil apelurilor de pe telefonul fix cu un „da“ sec și șfichiuitor, care nu putea prilejui entuziasm. Fiica lui ura acest ritual și regreta de fiecare dată vremurile când răspundea mama ei, încă în viață. A vorbit răspicat, trăgând cuvintele:

— Tată, am ceva să-ți spun. Ieri s-a întâmplat un lucru cumplit.

A povestit tot, în ordine, încercând să-și stăpânească emoția.

— Așa, și? a întrebat Henry ușor iritat.

Dar Camille își stăvilise atât de puternic lacrimile în timpul poveștii, încât a fost zgâlțâită de un hohot uriaș de plâns, sufocant: n-a fost în stare să răspundă.

— Draga mea, deci? a îmboldit-o tatăl ei.

Acest „draga mea“ neașteptat i-a dat o gură de oxigen; și-a recăpătat suflul și a spus:

— Nimic! Deocamdată, nimic. Cred că e bine.

Atunci Henry a scos un oftat lung de ușurare, apoi și-a dat capul pe spate și a văzut în ornamentele de pe tavan desenul sprintar al unor fructe pântecoase, al unor încolăciri de frunze și de flori primăvăratice.

— Lasă-mă să-i spun o vorbă.

Însă Mona, ghemuită într-un fotoliu din sufragerie, sub o pătură roșcată, ațipise.

Poetul Ovidiu descria momentul în care conștiința adoarme ca pe o intrare într-o grotă imensă care îl adăpostește pe zeul Somnului, moleșit și nepăsător. Închipuia o peșteră inaccesibilă lui Phoebus, stăpânul Soarelui. Mona aflase de la bunicul ei că nu exista, la scară umană, o călătorie mai constantă decât drumul spre acele tărâmurii tainice și schimbătoare... Se cădea, așadar, să nu nesocotim ținuturile spre care călătorim neîncetat de-a lungul întregii vieți.

*

În zilele următoare, doctorul Van Orst a făcut investigații suplimentare. Nici acestea nu au dezvăluit vreo anomalie deosebită. Explicația celor șaiszeci și trei de minute de cecitate se încăpățâna să nu iasă la iveală, așa că medicul nu mai avea chef să folosească formula „accident ischemic tranzitoriu“, care presupunea o deficiență vasculară, de care nu mai era foarte sigur. În absența unui diagnostic clar, i-a propus Monei – și părinților ei – să recurgă la hipnoză. Această idee a trezit în Paul o stupeoare tăcută. Cât o privește pe Mona, ea nu era sigură că știe despre ce e vorba. Asimila acest termen „jocului cu eșarfa“¹ de care

1. Joc care, în Franța, e răspândit prin curțile școlilor pe timpul recreației și care pricinuieste multe accidente. Cunoscut sub mai